

MAKTABGACHA VA BOSHLANG‘ICH SINIF YOSHDAGI BOLALARNING IJODIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA MUSIQA MASHG‘ULOTLARIDAN FOYDALANISH USULLARI

Rizayeva Feruza Farxod qizi

Xalqaro Nordik Universiteti 2-bosqich magistranti.

Toshkent viloyati Qibray tumani 40-umumiy o‘rta ta’lim maktabi

Musiqa savodxonligi o‘qituvchisi

Annotatsiya: maktabgacha va boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish zamonaviy ta’lim jarayonining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada bolalar ijodkorligini shakllantirish va rivojlantirishda musiqa mashg‘ulotlarining pedagogik imkoniyatlari yoritib berilgan. Musiqa orqali bolalarning tasavvuri, emotsional tafakkuri va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish usullari tahlil qilingan. Shuningdek, qo‘shiq kuylash, musiqa tinglash, ritmik harakatlar hamda musiqiy o‘yinlarning ijodiy faoliyatni rivojlantirishdagi o‘rni ilmiy asosda izohlangan. Maqolada pedagogik jarayonda musiqa mashg‘ulotlaridan samarali foydalanishning metodik yondashuvlari ham ko‘rib chiqiladi. Bolalarning individual qobiliyatlarini aniqlash va qo‘llab-quvvatlashda musiqiy faoliyatning tarbiyaviy ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijalari musiqa mashg‘ulotlari bolalarning ijodiy fikrlashi va estetik didini shakllantirishda muhim vosita ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, boshlang‘ich sinf, ijodiy faoliyat, musiqa mashg‘ulotlari, musiqiy tarbiya, pedagogik usullar, bolalar ijodkorligi.

Abstract: Developing the creative activity of preschool and primary school children is one of the key tasks of modern education. This article explores the pedagogical opportunities of music lessons in shaping and enhancing children’s creativity. Methods for developing children’s imagination, emotional thinking, and independent thinking through music are analyzed. In addition, the roles of singing, music listening, rhythmic movements, and musical games in fostering creative activity are scientifically examined. The article also considers methodological approaches for the effective use of music lessons in the educational process. The pedagogical significance of musical activities in identifying and supporting children’s individual abilities is highlighted. The results of the study demonstrate that music lessons are an important tool for developing children’s creative thinking and aesthetic taste.

Keywords: preschool education, primary school, creative activity, music lessons, musical education, pedagogical methods, children’s creativity.

Maktabgacha va boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalar shaxsining har tomonlama rivojlanishida ijodiy faoliyatni shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Bolaning tasavvuri, estetik didi va ijodiy fikrlashini rivojlantirish jarayonida san’at, ayniqsa musiqa san’ati muhim o‘rin egallaydi. Buyuk mutafakkir Abu Nasr Forobiy musiqa inson

ruhiyatiga kuchli ta'sir ko'rsatishini ta'kidlab, uni inson ma'naviy kamolotiga xizmat qiluvchi muhim vosita sifatida baholagan. Uning fikricha, musiqa nafaqat estetik zavq bag'ishlaydi, balki insonning ichki dunyosini boyitadi va tarbiyaviy ahamiyatga ega.

Shuningdek, mashhur pedagog Vasiliy Suxomlinskiy bolalar tarbiyasida san'atning o'rni haqida so'z yuritgan ekan, „Musiqa – bolalar qalbiga eng nozik yo'l bilan kirib boradigan tarbiya vositasidir“, deb ta'kidlaydi. Uning fikricha, musiqa orqali bolalarda go'zallikni his qilish, tasavvur qilish va ijod qilish qobiliyatlari rivojlanadi. Shu bilan birga, psixolog olim Lev Vigotskiy bolalarning ijodiy faoliyati ularning tasavvuri va emotsional tajribasi bilan chambarchas bog'liqligini ilmiy asoslab bergan. Bu esa ta'lim jarayonida ijodiy faoliyatni rivojlantirishga qaratilgan metodlardan samarali foydalanish zarurligini ko'rsatadi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda maktabgacha va boshlang'ich ta'lim bosqichida bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish muammosi dolzarb masalalardan biri sifatida qaralmoqda. Amaliyotda esa musiqa mashg'ulotlaridan ijodiy faoliyatni rivojlantirish vositasi sifatida to'liq va tizimli foydalanish yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligi kuzatiladi. Shu sababli bolalarda ijodkorlik, mustaqil fikrlash va estetik dunyoqarashni shakllantirishda musiqa mashg'ulotlarining samarali usullarini aniqlash va ularni ta'lim jarayoniga tatbiq etish muhim ilmiy-amaliy muammo hisoblanadi.

Mazkur maqolada maktabgacha va boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishda musiqa mashg'ulotlaridan foydalanishning samarali pedagogik usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, qo'shiq kuylash, musiqa tinglash, ritmik harakatlar hamda musiqiy o'yinlarning bolalar ijodkorligini rivojlantirishdagi imkoniyatlari yoritib beriladi. Tadqiqot natijalari asosan maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilari, boshlang'ich sinf o'qituvchilari, musiqa pedagoglari hamda pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun mo'ljallangan bo'lib, ular uchun metodik tavsiyalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Musiqa mashg'ulotlaridan foydalanish usullari ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim metodik vositalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa maktabgacha va boshlang'ich ta'lim bosqichida musiqa orqali bolalarning emotsional dunyosi, tasavvuri, nutqi va ijodiy tafakkuri rivojlanadi. Shu sababli musiqa mashg'ulotlarini tashkil etishda faqatgina qo'shiq kuylash bilan cheklanib qolmasdan, balki turli pedagogik usullarni qo'llash zarur. Zamonaviy musiqa pedagogikasida musiqa tinglash, qo'shiq kuylash, ritmik harakatlar, musiqiy o'yinlar hamda ijodiy topshiriqlar asosiy faoliyat turlari sifatida e'tirof etiladi.

Musiqa mashg'ulotlarini samarali tashkil etishning birinchi muhim usullaridan biri – musiqa tinglash faoliyatidir. Musiqa tinglash bolalarda eshitish madaniyati, diqqat va obrazli fikrlashni rivojlantiradi. Mashg'ulot jarayonida bolalarga turli xarakterdagi kuylar tinglatilib, ularga oddiy savollar berish maqsadga muvofiq bo'ladi. Masalan: „Bu musiqa sizga qanday kayfiyatni eslatadi?“, „Kuy quvonchli yoki sokinmi?“, „U sizga qaysi voqeani tasavvur qildirdi?“. Bunday savollar bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantiradi hamda ularning tasavvurini boyitadi. Pedagogik kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, musiqa tinglashdan so'ng bolalar o'z tasavvurlarini rasm chizish yoki kichik hikoya tuzish orqali ifodalashga intiladilar.

Bu esa musiqa mashg‘ulotlarining boshqa ijodiy faoliyat turlari bilan integratsiyasini ta‘minlaydi.

Musiqa mashg‘ulotlarida keng qo‘llaniladigan yana bir samarali usul – qo‘shiq kuylashdir. Qo‘shiq kuylash bolalarda nafaqat musiqiy eshitish qobiliyatini, balki nutq rivojini ham kuchaytiradi. Qo‘shiq o‘rgatish jarayonida pedagog, avvalo, qo‘shiqning mazmunini bolalarga tushuntirishi, so‘ngra uni ifodali tarzda kuylab berishi lozim. Shundan keyin bolalar bilan qisqa qismlarga bo‘lib mashq qilish tavsiya etiladi. Amaliy tajribalar shuni ko‘rsatadiki, agar qo‘shiq mazmuni bolalarning hayotiy tajribasi bilan bog‘langan bo‘lsa, ular uni tezroq o‘zlashtiradilar. Masalan, tabiat, fasllar, hayvonlar yoki do‘stlik haqidagi qo‘shiqlar bolalar tomonidan qiziqish bilan kuylanadi.

Musiqa mashg‘ulotlarida ritmik harakatlardan foydalanish ham muhim metodik usullardan biridir. Ritmik harakatlar bolalarning jismoniy faolligini oshiradi, ularning ritm tuyg‘usini va koordinatsiyasini rivojlantiradi. Musiqa ostida bajariladigan oddiy harakatlar, masalan, qarsak chalish, qadam tashlash yoki harakatli o‘yinlar bolalarning musiqani chuqurroq his etishiga yordam beradi. Pedagog mashg‘ulot davomida bolalarga musiqaga mos ravishda erkin harakat qilish imkonini berishi zarur. Bu jarayon bolalarda ijodiy mustaqillikni shakllantiradi.

Musiqa mashg‘ulotlarida musiqiy o‘yinlardan foydalanish ham samarali natija beradi. O‘yinlar bolalarda qiziqish uyg‘otadi va ularni faol ishtirok etishga undaydi. Masalan, „Kuy qaysi asbobda chalinmoqda?“, „Ritmni takrorla“ yoki „Musiqa kayfiyatini top“ kabi o‘yinlar bolalarning diqqatini, eshitish qobiliyatini va xotirasini rivojlantiradi. Bunday o‘yinlar jarayonida bolalar bir-biri bilan hamkorlikda harakat qiladi, bu esa ularning ijtimoiy ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

Amaliy tajribada shuni kuzatish mumkinki, agar musiqa mashg‘ulotlari ijodiy topshiriqlar bilan boyitilsa, bolalarning faolligi sezilarli darajada ortadi. Masalan, bolalarga „musiqa qahramonini tasvirlash“, „kuyga mos harakat o‘ylab topish“ yoki „kuy asosida kichik sahna ko‘rinishi yaratish“ kabi topshiriqlar berilishi mumkin. Bunday faoliyat bolalarning tasavvurini rivojlantiradi hamda ularni mustaqil ijod qilishga undaydi.

Qiziqarli pedagogik kuzatuvlarga ko‘ra, musiqa mashg‘ulotlarida faol ishtirok etadigan bolalar, odatda, boshqa fanlarda ham faolroq bo‘ladilar. Chunki musiqa xotira, diqqat va tafakkur jarayonlarini faollashtiradi. Shuning uchun ko‘plab pedagogik tadqiqotlarda musiqa mashg‘ulotlari bolalarning umumiy intellektual rivojlanishiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi ta‘kidlanadi.

Shu asosda aytish mumkinki, musiqa mashg‘ulotlaridan foydalanish usullarini to‘g‘ri tashkil etish ta‘lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Musiqa tinglash, qo‘shiq kuylash, ritmik harakatlar va musiqiy o‘yinlar o‘zaro uyg‘unlashgan holda tashkil etilganda bolalarda nafaqat musiqiy qobiliyatlar, balki ijodiy fikrlash, estetik did va emotsional madaniyat ham rivojlanadi. Shu sababli musiqa mashg‘ulotlari pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi sifatida metodik jihatdan puxta rejalashtirilishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha va boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishda musiqa mashg‘ulotlari muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Musiqa orqali bolalarda nafaqat musiqiy qobiliyatlar, balki tasavvur, emotsional sezgirlik, estetik did va mustaqil fikrlash kabi muhim sifatlar ham shakllanadi. Shu sababli musiqa mashg‘ulotlarini to‘g‘ri metodika asosida tashkil etish ta‘lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Maqolada ko‘rib chiqilganidek, musiqa tinglash, qo‘shiq kuylash, ritmik harakatlar hamda musiqiy o‘yinlardan kompleks tarzda foydalanish bolalarning ijodiy faolligini oshirishga yordam beradi. Ayniqsa, mashg‘ulotlarda bolalarga erkin fikrlash va o‘z tasavvurlarini ifodalash imkoniyatini berish ularning ijodiy salohiyatini ochishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Bunday yondashuv bolalarda musiqaga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiradi va ularning dars jarayonidagi faol ishtirokini ta‘minlaydi.

Shuningdek, musiqa mashg‘ulotlarini o‘yin, harakat va boshqa ijodiy faoliyat turlari bilan uyg‘unlashtirish ta‘lim jarayonining samaradorligini yanada oshiradi. Bu esa bolalarning faqat musiqiy bilimlarini emas, balki umumiy intellektual va ijtimoiy rivojlanishini ham qo‘llab-quvvatlaydi.

Demak, musiqa mashg‘ulotlaridan maqsadli va metodik jihatdan asoslangan holda foydalanish maktabgacha va boshlang‘ich ta‘lim bosqichida bolalarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishda muhim natijalarga olib keladi. Shu bois ta‘lim amaliyotida musiqa mashg‘ulotlarini yanada takomillashtirish, yangi pedagogik yondashuvlarni qo‘llash va bolalarning individual qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan metodlarni keng joriy etish dolzarb vazifa bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Kabalevsky, D. (1988). Musiqiy tarbiya metodikasi. Moskva: Prosveshcheniye.
2. Vetlugina, N. (1991). Maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqiy tarbiyasi. Moskva: Prosveshcheniye.
3. Kodály, Z. (1974). Selected Writings on Music Education. London: Boosey & Hawkes.
4. Orff, C. (1978). Orff-Schulwerk: Music for Children. New York: Schott Music.
5. Xalq so‘zi. (2022, 15-mart). Ta‘lim tizimida san‘atning o‘rni. Toshkent.
6. Journal of Research in Music Education. (2019). Music activities and creativity development in early childhood, 67(2), 123–135.
7. International Journal of Music Education. (2020). Music learning in early childhood education, 38(1), 45–60.
8. O‘zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi. (2021). Bolalar tarbiyasida musiqa san‘ati [Video]. Toshkent.
9. UNESCO. (2023). Education and culture resources. Retrieved from <https://www.unesco.org>

10. ERIC. (2023). Education resources information center database. Retrieved from <https://eric.ed.gov>
11. ResearchGate. (2023). Scientific publications on music pedagogy. Retrieved from <https://www.researchgate.net>
12. Google Scholar. (2023). Academic search engine for music education articles. Retrieved from <https://scholar.google.com>